क्र.	आयोग	स्थापना दिनांक
1)	निती आयोग	01 जानेवारी 2015
2)	राष्ट्रीय विकास परिषद	06 ऑगस्ट 1952
3)	राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग	12 ऑक्टोबर 1993
4)	राज्य मानवी हक्क आयोग	06 मार्च 2001
5)	राष्ट्रीय महिला आयोग	31 जानेवारी 1992
6)	राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोग	17 मे 1993
7)	राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोग	13 ऑगस्ट, 1993
8)	राज्य महिला आयोग	25 जानेवारी 1993

बिगर घटनात्मक आयोग

1) **निती आयोग** / NITI - National Institution For Transfarming India (बदलत्या भारतासाठी राष्ट्रीय संस्था)

- **स्थापना** - 1 जानेवारी 2015 (नियोजन आयोगाच्या ठिकाणी)
- **अध्यक्ष** - पंतप्रधान
- **उपाध्यक्ष** - सुमन बेरी (नेमणूक - पंतप्रधान)
- **मुख्य कार्यकारी अधिकारी** - अमिताभ कांत (नेमणूक
- **पूर्ण वेळ सदस्य** - (सदस्य संख्या अनिश्चित असते)
  1. श्री रमेश चाद
  2. डॉ. व्ही. के. सारस्वत
  3. व्ही. के. पॉल
- **अर्धवेळ सदस्य** - 2 (विद्यापीठ किंवा संशोधन संस्थे
- **पदसिद्ध सदस्य** - 4 (नेमणूक पंतप्रधान)
  1. राजनाथ सिंह
  2. अमित शाह
  3. निर्मला सितारामन
  4. नरेंद्र सिंह तोमर
- **विशेष निमंत्रित सदस्य** - नेमणूक पंतप्रधान
  1. नितीन गडकरी
  2. पियुष गोयल
  3. डॉ.विरेंद्रकुमार
  4. राव इंद्रजित सिंह
- **इतर सदस्य** - सर्व राज्याचे मुख्यमंत्री व केंद्र शासि प्रशासक

कार्ये -

- द्रारिद्र्य निर्मुलनासाठी धोरणात्मक उपाय योजना तयार करणे.
- शाश्वत विकासाच्या पद्धती शोधून विकासाची दिशा ठरवणे.
- ग्रामीण पातळीवर योजना तयार करण्यासाठी यंत्रणा विकसित करणे.
- समाजातील आर्थिक मागास घटकांकडे विशेष लक्ष पुरविणे.

2) **राष्ट्रीय विकास परिषद**

- **स्थापना** - 6 ऑगस्ट 1952
- **संरचना** - अध्यक्ष (पंतप्रधान)

सदस्य -

1. सर्व केंद्रीय कॅबिनेट मंत्री
2. सर्व राज्यांचे मुख्यमंत्री
3. सर्व केंद्रशासित प्रदेशाचे मुख्यमंत्री / प्रशासक
4. निती आयोगाचे सदस्य

- **सचिव** - निती आयोगाचे सचिव
- **उद्देश** - नियोजन प्रक्रियेत घटराज्यांना सहभागी करून घेणे.

कार्ये -

- सामाजिक आणि आर्थिक धोरणाची पडताळणी करणे.
- नियोजनात अपेक्षित वृध्दी प्राप्ती साठी सल्ला देणे.
- नियोजन कार्यवाही चे वेळोवेळी परिक्षण करणे.
- निती आयोगाने केलेल्या योजनेला मान्यता देणे.
- राष्ट्रीय योजना बनविण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे घालून देणे.
- राष्ट्रीय योजनेच्या कार्याचा वेळोवेळी आढावा घेणे.

3) **राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग -**

- राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग संरक्षण कायदा 1993 नुसार

3. राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोगाचे अध्यक्ष
4. राष्ट्रीय महिला आयोगाचे अध्यक्ष
5. राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाचे अध्यक्ष
6. राष्ट्रीय बालहक्क आयोगाचे अध्यक्ष
7. राष्ट्रीय अपंग आयुक्तालयाचे आयुक्त

- **अध्यक्ष व सदस्याचा कार्यकाळ** - किमान 3 वर्ष व वर्षा पर्यंत (पूर्ननियुक्तीसाठी हे पात्र असतात परंतु त्या च्या आत असावे)

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग सुधारित अधिनियम

- अनुसूचित जाती / जमाती आयोगाचे अध्यक्ष हे राष्ट्र हक्क आयोगाचे पदसिद्ध सदस्य असतील असे जाही आले.
- राष्ट्रीय मानवी हक्क व राज्य मानव हक्क आयोगाचे सदस्यापासून वेगळे असतील.
- राष्ट्रीय मानवी हक्क आणि राज्य मानवी हक्क आय अध्यक्ष आणि सदस्यांच्या निवडीच्या वेळी निवड स एखादा सदस्य अनुपस्थित असेल तरीही निवड करत
- राज्य मानवी हक्क आयोगाची सदस्य संख्या 5 वरून आली.

4) **राज्य मानवी हक्क आयोग**

- **स्थापना** - 6 मार्च 2001
- **मुख्यालय** - मुंबई
- **मंत्रालय** - गृहमंत्रालय
- **सध्याचे अध्यक्ष** - के.के.तावेड
- **ब्रिद वाक्य** - सर्वे भवंन्तु: सुखीम्

भारतीय राज्यव्यवस्था नोट्स

राष्ट्रीय महिला आयोग

राष्ट्रीय महिला आयोग कायदा 1990 नुसार आयोगाची स्थापना.

स्थापना - 31 जानेवारी 1992

मुख्यालय - दिल्ली

मंत्रालय - महिला व बालविकास मंत्रालय

पहिले अध्यक्ष - जयंती पटनाईक

सध्याचे अध्यक्ष - रेखा शर्मा / स्वाती मालीवाल

रचना - एक अध्यक्ष व 5 सदस्य

नेमणूक - भारत सरकार

कार्यकाळ - 3 वर्ष

कार्य -

महिलांची परिस्थिती सुधारण्यासाठी घटनेनुसार उपाय योजना सुचविणे.

तुरूंगाची भेट घेऊन महिला कैदाची पाहणी करणे.

महिलांना शैक्षणिक आणि संशोधन क्षेत्रामध्ये विकासाठी मदत करणे.

महिलांच्या हक्कांची गळचेपी थांबविणे.

भारतीय घटनेने महिलांना दिलेले अधिकार त्यांना मिळवून देणे.

महिलांच्या तक्रारी बाबतीत दिवाणी कोर्टाचे अधिकार वापरणे.

राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोग -

राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोग अधिनियम 1992 नुसार स्थापना

स्थापना - 17 मे 1993

मुख्यालय - दिल्ली

मंत्रालय - अल्पसंख्यांक मंत्रालय

पहिले अध्यक्ष - एम. आर. मसनी

सध्याचे अध्यक्ष - एकबालसिंग लालपूरा

रचना - एक अध्यक्ष, एक उपाध्यक्ष आणि 5 सदस्य

नेमणूक - भारत सरकार

कार्यकाळ - 3 वर्ष

अल्पसंख्यांक - या शब्दाची व्याख्या या कायद्यात दिलेली नसून फक्त सर्वसाधारण लोकसंख्येने कमी असतात त्यास अल्पसंख्यांक असे म्हणतात.

राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोगाच्या शिफारसीवरून केंद्र सरकारने 23 ऑक्टोबर 1993 रोजी पाच समुदायाला अल्पसंख्यांक समुदाय म्हणून घोषित केले. -

1. मुस्लीम 2. भारतीय ख्रिश्चन
3. शीख 4. बौद्ध
5. पारशी

- 27 जानेवारी 2014 रोजी सहावा अल्पसंख्यांक समुदाय म्हणु जैन समुदायाला जाहीर केले.

कार्य -

1. अल्पसंख्यांच्या संरक्षणाचे आणि हक्क भंगाचे उल्लघंण झाल्या शासनाच्या निर्देशनास आणून देणे.
2. अल्पसंख्यांक समुदायाच्या विकासाचे मुल्यमापन करणे.
3. आयोगाच्या कार्यांचा वार्षिक अहवाल भारत सरकारकडे साद करणे.

7) राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोग -

- राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोग अधिनियम 1993 नुसार स्थापन
- **स्थापना** - 13 ऑगस्ट, 1993
- **मुख्यालय** - दिल्ली
- **मंत्रालय** - सामाजिक न्याय व सबलीकरण मंत्रालय
- **अध्यक्ष** - श्री.हंसराज गंगाराम अहिर
- **रचना** - एक अध्यक्ष व चार सदस्य
- **नेमणूक** - भारत सरकार
- **कार्यकाळ** - 3 वर्ष
- **बडतर्फ** - राष्ट्रपती

कार्य -

1. कोणतेही मागासवर्गीयांच्या तक्रारी ऐकून त्यासाठी कार्यवा करण्याचे भारत सरकारला सल्ला देणे.
2. एखाद्या मागासवर्गाच्या मागणीनुसार मागासवर्गीय समुदायाम समाविष्ट करणे.

8) राज्य महिला आयोग -

- **स्थापना** - 25 जानेवारी 1993
- **मुख्यालय** - मुंबई
- **सध्याचे अध्यक्ष** - रुपाली चाकणकर
- **मंत्रालय** - महिला व बालविकास मंत्रालय
- **रचना** - एक अध्यक्ष व पाच सदस्य आणि एक सदस्य सचिव
- **सदस्य सचिव** - महाराष्ट्राचे पोलीस महासंचालक